

Sobre la ignorància de les persones cultes. Prolegòmens per a un debat sobre la crítica literària als Països Catalans

Durant el llarg estiu de l'any passat, a les planes de l'Avui va tenir lloc una polèmica en la qual van participar crítics, escriptors i intel·lectuals. Tot va començar amb l'article d'un crític (o periodista o ressenyista) que havia donat uns judicis gens afalagadors sobre alguns autors i les seves obres. Arran d'això, els autors van voler dir-ne la seva. La cosa no semblava tenir cap transcendència, però es va produir un seguit d'acusacions, recriminacions i declaracions de principis, i ara, amb la distància d'alguns mesos, crec que és indispensable fer algunes reflexions. Primer, cal afirmar que, malgrat el to molt pujat, finalment es va destapar la caixa de Pandora on sedimenten els models de la cultura literària catalana i de qui hi menja. Segon, cal admetre que, desgraciadament, de tot s'ha parlat tret de la funció de la crítica, i tinc jo la sospita que aquesta absència epistemològica és el resultat d'una incapacitat històrica adquirida durant el darrer quart de segle. M'explico. Mentre fora dels Països Catalans, des del final dels 70 fins al començament dels 90, la irrupció del concepte de postmodernitat imposava un debat i unes preses de posicions ideològiques i literàries, aquí les veus arribaven filtrades, de segona mà o ja, apriorísticament, callades. Per què? Perquè l'únic camí possible continuava sent el que havia estat assenyalat durant la primera meitat dels anys 60 —quan una escola crítica es va sobreposar a una poètica—, això és, el Realisme Històric. Mentre l'itinerari del moviment literari s'acabava de manera natural, molts crítics s'han mantingut a l'empara d'una metodologia que no implica gaires dificultats teòriques. D'altra banda, aquesta escola ha tingut

els seus enemics acèrrims, però cap no ha pogut promoure una aportació original o una alternativa que arribés a imposar-se a les lletres catalanes. I ara tots ens trobem sacsejats d'un extrem a l'altre. D'una banda, encara hi ha qui rebutja qualsevol innovació com si sols es tractés de la dèria de qui vol sentir-se à la page —amb la qual cosa tot és igualment una pèrdua de temps: de la crítica feminista a la semiologia, de la teoria de la recepció a l'hermenèutica. De l'altra, encara hi ha qui proclama —tot amuntegant a la mateixa pila textos contradictoris— l'alliberació del mandarínisme, amb quatre dècades de retard.

Jo reconec que als Països Catalans hi ha crítics bons i boníssims, però la Crítica —això és, unes línies teòriques en consonància amb els temps i que es dediquin a interpretar la literatura i també a fer unes apostes ideològiques—, si hi és, es manté en un estat de latència. La polèmica d'aquest estiu va ser el paper tornassol d'un malestar que es fa cada cop més palès i difós: vam constatar com tot un seguit d'oposicions dialèctiques necessàries en qualsevol cultura literària (lectors/crítica, crítica/autors, acadèmia/crítica, autors/acadèmia, etc.) s'havia trencat, i com la ruptura generava uns disbarats conceptuals i metodològics. A mi poc m'importa que algú em consideri arrogant pel fet que propugno el retorn a unes mínimes crítiques que em sembla que fa anys que s'han perdut. Tanmateix, espero que qui em llegeixi entengui que o bé establim una base a partir de la qual engegarem un nou discurs crític, o bé acceptem que la literatura catalana es deslligui encara més de la societat dels lectors. Per això, sense tocar l'honorabilitat de ningú (vull

dir, amagant els noms dels autors, i declinant-los tots a la forma masculina), comentaré cinc aproximacions perniciososes que he extret de la polèmica i d'allò que en girava al voltant. Procediré per exemple perquè tinc l'esperança que d'aquestes notes en pugui néixer un debat: en definitiva, la meua intenció és plantejar el paradigma d'unes actituds que cal refusar si volem establir els fonaments científics d'un discurs sobre la crítica.

1. «Em refereixo al fet que, ja que la invasió espanyola sembla imparabile (però d'una manera real i efectiva, no com certa poesia catalana que sua el mateix adjectiu) [...]» O bé La crítica de la conyeta. L'articulista que se'n fa ressò es deu sentir sagaç, mordaç i audaç, però no ho és pas. Ha rebut el missatge (devastador per a algunes intel·ligències) que, quan es parla de literatura, cal fer-ho amb una mica de simpatia, però confon el principi del dicacitate certare amb la concreció de l'acudit barat. Veu que als mitjans de comunicació d'altres països es fan transmissions més que dignes sobre llibres, intenta reproduir-les, però ell viu a l'ombra del Buenafuente i, si algú el pressiona, afirmarà que el codi genètic no es pot canviar. Sap què és un Witz, però no llegeix Freud perquè està fora de tota moda; sap que Pirandello parlava de l'humorisme, però mai no ha tingut el temps per estudiar-lo; té records escolars de Pere Calders, però no s'atura a raonar sobre el mecanisme dels contes breus. D'aquesta manera, la conyeta perd també la seva càrrega inicial, no arriba a fer-se interessant i es converteix només en la verbalització de l'enveja, que és el que queda al fons de la caixa de Pandora de la qual parlàvem abans.

2. «Seria millor que tots es deixessin d'atacar, que deixessin les crítiques en l'àmbit de les converses privades, d'on no haurien d'haver sortit mai, i que reflexionessin sobre la pròpia imatge que donen de la literatura a la qual es dediquen i que és la que acaba perdent entre tanta batalla estèril.» O bé La crítica de la hipocresia. Això és, el non plus ultra del jesuïtisme. Una persona que declara de bell antuvi la seva neutralitat ataca qualsevol moviment que pot posar en perill un castell de cartes. No senyor: la literatura d'un País només pot avançar i fer-se forta a través d'un debat apropiat; si el debat hi manca, hi manca també l'obra literària. Tot mantenint-ne l'anonimat assenyalo que el fragment escollit prové d'una carta a La Vanguardia. Aquell instrument summament delicat que és la bústia del lector dels diaris és la seu ideal per a les manipulacions més descarades. Ningú no es va sorprendre del fet que, pocs dies després, al mateix diari apareguessin tres articles sobre la polèmica. Em voleu retreure que també l'Avui va publicar una carta de contingut diametralment oposat? D'acord, però la polèmica s'estava desenvolupant allà. Ara, expliqueu-me per què un lector, que llegeix uns articles en un diari, escriu una carta a un altre diari. Reflexioneu respecte d'aquest sil·logisme: la literatura catalana vol tenir els seus lectors; tots els lectors (potencials) abominem de les baralletes literàries; la literatura catalana no ha de generar polèmiques. Oi que hi ha alguna cosa que fa pudor d'estratègia de pacotilla?

3. «Vol dir això que no hi ha bons llibres en català? Vol dir que per llegir avui literatura catalana cal acceptar una reducció de la mida del cervell? En absolut: cal seguir les novetats que van publicant [segueixen 40 noms].» O bé

La crítica computacional. Sembla només una pràctica infantil, amb la finalitat de fer un favor a uns quants amics sense mullar-s'hi gaire, de fer veure que es té el Llibre de Bloom a la tauleta de nit o, com a màxim, de fundar un lobby. No. És molt pitjor: és l'essència del positivisme escolar llançada a la cara del rival. «Vejam si aquest el coneixes o si te l'has llegit. Jo sí que sóc crític», diu el Crític que, mentrestant, pensa «jo també sóc poeta». Tanmateix, el que el Crític no sap és que en un país amb més escriptors que lectors la literatura sofreix una implosió, perd el prestigi i es torna folklòrica. Ja hi ha hagut qui s'ha preguntat quants lectors coneixen quaranta escriptors. La literatura catalana no és una entelèquia que existeixi sense relació amb els seus llibres i sense tria no hi pot haver cànon: «Per què em parles de les pedres? Només m'importa l'arc», diu el Khublai Khan. «Sense pedres, no hi ha arc», respon Marco Polo (I. Calvino: Les ciutats invisibles).

4. «X disparó una ráfaga de dardos, aún respetando la norma cívica de clavar o devolver las pullas por alusión, sin decir nombres. Z explotó de forma intempestiva (y confieso mi parte de culpa porque no intenté contenerle cuando podía haberlo hecho) [...] Lo mejor que pueden hacer Clos, el alcalde del civismo, y el concejal de Cultura Mascarell es suprimir los Jocs Florals mientras la poesía vaya con los puños por delante.» O bé La crítica de l'omnipotència. El món català és bonic perquè és petitó, l'Ajuntament és el meu profeta i jo, que escric al diari, sóc Déu Pare: poso, imposo i dispo. No ho oblidéssiu mai. Sí, la història es repeteix i el violador d'avui és el violat d'ahir; tanmateix, la història explica, no justifica.

5. «X no es un enemigo [al] que ten-

gan que batir los escritores catalanes. Al contrario, es su amigo. Acaso uno de los mejores y más desinteresados que tendrán nunca. Y confío en que siga ejerciendo como tal, desde las páginas de crítica de este diario, por muchos años.» O bé La crítica de la negació cultural. Per què? No és, al cap i a la fi, una defensa fins i tot polida de la persona acusada? Sí que ho és, però... us heu fixat en quin idioma està escrita? Us sembla normal que la crítica literària catalana, en un diari de Barcelona, sigui escrita en una altra llengua que no pas en la mateixa dels llibres que critica? Per què La Vanguardia no pot fer com fan altres diaris madrilenys que dediquen a la literatura catalana un espai en català? Si voleu estar condemnats durant tota la vida a tenir una literatura submergida i menystinguda, us avanço la resposta: ressenyem els nostres llibres en castellà, hi haurà un públic més extens. Per què no obriu els ulls? No ha quedat ni un despert entre tants adormits?

La majoria dels fragments que us he proposat no s'han d'atribuir a crítics literaris, sinó a «persones de cultura». Per això he manllevat el títol del meu article d'un assaig de William Hazlitt (On the Ignorance of the Learned). Molt bé: si realment estem parlant entre persones cultes, tothom hauria d'estar disposat al raonament i a les seves conseqüències, a entendre quin és el límit palpable entre allò que és una opinió i allò que és una bajanada. Entre una proposta estètica i el joc de prestidigitació de canviar-ho tot perquè tot es quedi igual. Si reflexionem, hi pot haver debat. Fora d'això, només ens queden crits i insults. En fi, les enormitats que m'ha abellit categoritzar: els lladrucs d'una fera colpida a mort opo-sant-se a unes veus clamant en el desert.

Francesco Ardolino

Identitat i ensenyament

Les qüestions identitàries estan d'actualitat, particularment en una societat diversa com la catalana. L'aplicació del Decret d'Humanitats i de la Llei de Qualitat de l'Ensenyament són aprofitades en aquest dossier per analitzar, des de la perspectiva de l'ensenyament de les ciències socials a secundària, la problemàtica de les identitats personals i de grup entre el jovent.

L'Avenç. Consell de Cent, 27B, 1r 2a - 08007 Barcelona - 93 488 34 82
 avenç@refemail.es / www.lavenc.com